

## Hoofdstuk 1 Schommelingen in de economie

### 1.1 De conjunctuur

**1 a** In een aantal periodes zie je dat er sprake van een hoogconjunctuur in Nederland. Alle jaren waarin de economische groei groter is dan 2,3%. Dus: 2005- 2008, 2010, 2015 - 2019, en 2021.

**b** In 2009, 2012 en 2020 is er sprake van een daling van het bbp.

**c** Onder een negatieve economische groei, verstaan we een krimp van de economie. Er wordt dan minder geproduceerd. Er is dan een daling van het bbp.

**2 a** De groei is in de helft van de regio's groter dan voor de coronacrisis. In de andere regio's, met name in Zuid-Holland, ligt de groei veel lager.

**b** De verklaring voor de daling van de economische groei in Noord-Holland is dat hier veel bedrijven gevestigd zijn die veel last hebben gehad van de coronacrisis zoals bedrijven in de luchtvaartsector.

**c** Als de economische groei in Noord-Holland weer ongeveer gelijk is aan de andere regio's

**3 a** Loesje geeft aan dat economische groei vaak niet gelijk verdeeld is. Als een economie sterk groeit wordt de groei niet gelijkmatig over de arm en rijk in de samenleving verdeeld.

**b.** Omdat de groei van het bbp niet voor iedereen even groot is en sommige mensen er in welvaart niet op vooruit gaan.

**4 a** De golflijn geeft de feitelijke vraag en aanbod (productie) in de economie weer. De trendlijn geeft het aanbod weer zoals je dat zou kunnen verwachten op basis van de trendmatige ontwikkelingen.

**b** Een aantal voorbeelden van aanbodfactoren, zijn: de omvang van de beroepsbevolking, de kwaliteit van de beroepsbevolking (afhankelijk van kennisniveau), de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit (afhankelijk van kennisniveau en technologische ontwikkeling), het vestigingsklimaat.

**c** De productiecapaciteit van een land geeft de maximaal mogelijk productieomvang aan (in stuks of in geld). Dit is het geval bij de volledige inzet van alle productiefactoren (zie antwoord hiervoor).

**d** De vergelijking van de productiecapaciteit met de effectieve vraag geeft inzicht in de benutting van de economie. Als  $EV > \text{productiecapaciteit}$  (hoogconjunctuur), dan zijn de bestedingen groter dan wat er in de economie maximaal geproduceerd kan worden. Als de  $EV < \text{productiecapaciteit}$  (laagconjunctuur), dan zijn de bestedingen kleiner dan de maximaal mogelijke productie.

## 5

	Productiecapaciteit	Toelichting
1. In een jaar is de immigratie naar Nederland groter dan de emigratie uit Nederland.	Stijgt	Er zijn meer arbeidskrachten beschikbaar op de arbeidsmarkt, hierdoor kan er in totaal meer geproduceerd worden.
2. De bevolking van Nederland vergrijst.	Daalt	Er zijn meer mensen die 67 jaar en ouder zijn in Nederland. De beroepsbevolking wordt kleiner, dus de productiecapaciteit daalt. Maar: als mensen langer gaan doorwerken dan stijgt de productiecapaciteit.
3. Als gevolg van het smelten van de poolkappen kan Denemarken op zijn Groenlandse grondgebied naar olie boren.	Stijgt	De natuurlijke hulpbronnen (productiefactor natuur) nemen hierdoor toe. De productie van olie kan hierdoor stijgen.

4. Bedrijven vestigen zich in een land vanwege de goede infrastructuur.	Stijgt	Er zijn extra kapitaalgoederen beschikbaar waardoor de productie kan toenemen.
---	--------	--

**6 a** Nederland bevond zich in derde kwartaal van 2021 in de opgaande fase van de conjunctuurgolf omdat er sprake was van een (sterke) groei van het bbp.

**b** De groei van het bbp van 1,9% is de groei in een kwartaal, de groei van 5,0 % is de groei in een jaar.

**c** De toename van de effectieve vraag en de groei van het bbp is niet alleen het gevolg van de toename van de uitgaven van de consumenten, maar ook de consumptie van de overheid heeft daar aan bijgedragen.

## 7

Conjuncturele situatie	Economisch begrip	Toelichting
Laagconjunctuur	Conjuncturele werkloosheid	Door afnemende bestedingen neemt de productie af. Hierdoor zijn minder arbeidskrachten nodig. Dit leidt tot werkloosheid.
Laagconjunctuur	Bezettingsgraad	In een situatie van laagconjunctuur is de vraag laag. De productiecapaciteit wordt in deze situatie niet volledig benut. Hierdoor daalt de bezettingsgraad.
Hoogconjunctuur	Krappe arbeidsmarkt	Bij een hoogconjunctuur is de vraag hoog. Dit leidt tot een grotere productie. Hiervoor zijn veel arbeidskrachten nodig. Als er hierdoor een tekort aan arbeidskrachten optreedt dan is er sprake van een krappe arbeidsmarkt.
Hoogconjunctuur	Bestedingsinflatie	Bij een hoogconjunctuur is de vraag hoog. Als de vraag hoog is en de productiecapaciteit is (bijna) helemaal benut dan bestaat de mogelijkheid dat producenten hun prijzen zullen verhogen. Je spreekt dan over bestedingsinflatie.

**8 a** In figuur 4 wordt op de verticale as de procentuele groei van bbp weergegeven. In figuur 2 wordt op de verticale as de omvang van het bbp weergegeven.

**b** Van een krappe arbeidsmarkt is sprake tijdens een hoogconjunctuur. Hiervan is sprake in fase II en het begin van fase III.

**c** In fase II en III is sprake van een hoogconjunctuur. Aan het einde van fase III is de hoogconjunctuur voorbij. In (bijna) elk land is er sprake van werkloosheid, ook tijdens een hoogconjunctuur. Tijdens een hoogconjunctuur is er geen conjunctuurwerkloosheid. Er is nog wel werkloosheid. Deze werkloosheid heeft dan een andere oorzaak dan de conjunctuur. Deze werkloosheid kan dan bijvoorbeeld structurele werkloosheid zijn, of seizoenswerkloosheid.

**9 a** In een hoogconjunctuur is het aantal faillissementen lager dan in een laagconjunctuur. In een laagconjunctuur wordt er minder besteed en kunnen sommige bedrijven minder verkopen en daardoor in financiële problemen komen.

**b** Sommige bedrijfstakken zijn minder gevoelig voor conjuncturele ontwikkelingen dan andere. Bedrijven die eerste levensbehoeften verkopen zijn minder conjunctuurgevoelig omdat die producten toch gekocht worden (bijvoorbeeld Nestle en Unilever als producenten, supermarkten als verkopers). Bedrijven die luxe goederen produceren zijn conjunctuurgevoeliger bijvoorbeeld autofabrikanten en autodealers.

**c** In de bouwnijverheid. In deze bedrijfstak gingen in verhouding meer bedrijven failliet dan in de handel.

**10 a** Voorbeelden van belastingen van de overheid die afnemen in een laagconjunctuur, zijn de loon- en inkomstenbelasting, vennootschapsbelasting, btw-ontvangsten en accijnzen.

**b** In een situatie van hoogconjunctuur nemen de belastingontvangsten toe door een hoger

inkomen (inkomstenbelasting) en hogere bestedingen (btw). De overheidsuitgaven nemen af omdat er minder beroep wordt gedaan op de uitkeringen. De overheidsfinanciën verbeteren.  
**c** 'De Minister van Financiën laat zich bij het opstellen van de Rijksbegroting niet leiden door de ontwikkeling van de conjunctuur, maar door de trendmatige ontwikkeling van de economie'. De Rijksbegroting is weliswaar geldig voor het komende jaar, maar het is niet goed mogelijk om op korte termijn de uitgaven aan de veranderingen in de conjunctuur aan te passen. Daarom gaat de minister van Financiën uit van de trendmatige groei op de lange termijn, zodat de financiële plannen ook voor de komende jaren geschikt zijn. Bovendien is het lastig om de conjunctuur voor het komende jaar te voorspellen.

**11** Door een belastingverlaging houden gezinnen en bedrijven meer over om te besteden. Door toenemende bestedingen zal er ook meer geproduceerd worden. Het bbp zal dus stijgen. Er is dan sprake van economische groei.

**12 a + b**

<b>Meevaller</b>	<b>Toelichting</b>
Minder (werkloosheids)uitkeringen	Door verbetering van de conjuncturele situatie wordt er meer geproduceerd. Hiervoor zijn meer arbeidskrachten nodig. Het aantal werklozen en dus ook het aantal uitkeringen daalt hierdoor.
Minder uitgaven aan geneesmiddelen	De uitgaven aan geneesmiddelen zijn meestal redelijk inkomensonafhankelijk en zullen ook niet meebewegen met de conjuncturele situatie.
Meer vennootschapsbelasting	Als bedrijven (NV/BV) meer winst maken in een hoogconjunctuur, zullen ze ook meer belasting over de winst moeten betalen.
Meer dividendbelasting	Een bedrijf (NV/BV) maakt meer winst als ze meer verkopen in een hoogconjunctuur. De aandeelhouders ontvangen dan een grotere winstuitkering (dividend) waarover ze belasting moeten betalen. De hoeveelheid dividendbelasting die betaald moeten worden zal in een hoogconjunctuur dus toenemen.
<b>Tegenvaller</b>	<b>Toelichting</b>
Meer huurtoeslag	Als mensen tijdens een situatie van laagconjunctuur ontslagen worden, kan het voorkomen dat ze te weinig geld hebben om de huur van hun huis te betalen. Dan zullen ze soms een huurtoeslag aanvragen. Tijdens een laagconjunctuur zal het bedrag aan betaalde huurtoeslagen dus waarschijnlijk stijgen.
Lagere aardgasbaten	De aardgasbaten zijn onafhankelijk van de conjunctuur.

**c** Economische groei wordt door de overheid automatisch afgeremd, omdat bij economische groei (groei van het bbp) de overheid over extra verdiend inkomen loon/inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting heft. Daarbij zijn de loon/inkomstenbelasting ook nog eens progressief: als het inkomen stijgt dan moet er procentueel meer belasting betaald worden. Door de belastingheffing worden de inkomsten afgeroomd. Bij het stijgen van de inkomsten nemen uitkeringen en subsidies die de overheid verstrekt af. Ook dat remt de economische groei.

**13 a** Arbeidsmarkt indicatoren.

**b**

	Hoogconjunctuur	Afname	Laagconjunctuur	Herstel
Aantal uitzenduren	hoog	daalt	laag	stijgt
Aantal faillissementen	laag	stijgt	hoog	daalt
Aantal vacatures	hoog	daalt	laag	stijgt
Arbeidsvolume	hoog	stijgt	laag	daalt

**14 a** Je noemt consumenten- en producentenvertrouwen stemmingsindicatoren, omdat deze twee de stemming van consumenten en producenten over de economie weergeven. Zijn consumenten en producenten goed gestemd over de economie, oftewel stijgt het vertrouwen, dan zullen consumenten eerder geneigd zijn (grote) uitgaven te doen in plaats van te sparen en producenten zullen dan eerder nieuwe investeringen doen.

**b** Als het consumentenvertrouwen hoog is zullen consumenten veel besteden en zal er sprake zijn van meer productie en dus ook meer werkgelegenheid. Er is dan sprake van een hoogconjunctuur. Als het consumentenvertrouwen laag is zullen consumenten weinig besteden en zal er sprake zijn van minder productie en dus ook minder werkgelegenheid. Er is dan sprake van een laagconjunctuur.

**c** Op korte termijn nam het consumentenvertrouwen wat af ("voor het eerst in een jaar"). Op lange termijn neemt het consumentenvertrouwen toe, in de grafiek is te zien dat in de laatste kwartalen van 2020 het consumentenvertrouwen een stijgende tendens vertoont.

**d** Het consumentenvertrouwen lag in de eerste kwartalen van 2020 op een dieptepunt, omdat toen de coronacrisis op zijn hoogtepunt was. De coronacrisis had een negatieve invloed op het vertrouwen in de economie van de producenten en consumenten.

**15 a** De werkloosheid wordt in de conjunctuurklok 'gespiegeld' weergegeven, omdat een stijging van de werkloosheid ongunstig is voor de economie en daarom wordt vertaald in een afname in de klok. Een stijging van het bbp of consumptie wordt gezien als een toename en positief voor de economie.

**b** De werkloosheid in september 2015 is afgenomen. Het is een 'gespiegelde' indicator. In de klok staat de indicator in het kwadrant 'toename'. Dit houdt in dat de werkloosheid is gedaald.

**c** Een indicator die ook gespiegeld wordt weergegeven in de conjunctuurklok, is het aantal faillissementen. Indien dit aantal toeneemt is dat geen goed teken voor de economie. Een afname van het aantal faillissementen is een goed teken voor de economie. Of: in september 2015 staat het aantal faillissementen in het groene vlak van hoogconjunctuur (toename, boven trend). Het aantal faillissementen is dus afgenomen.

### Integratieopdrachten

**16 a** De arbeidsmarkt wordt krappere. Doordat de werkloosheid daalt zijn er minder mensen beschikbaar die openstaande vacatures kunnen invullen en het aantal vacatures zal door de economische groei toenemen.

**b** Door de economische groei en de daling van de werkloosheid nemen de inkomens toe. De overheid zal meer belastingen ontvangen (o.a. inkomstenbelasting, btw, accijnzen). De uitgaven van de overheid zullen dalen omdat er minder (werkloosheids) uitkeringen nodig zijn.

**c** De lonen kunnen in deze conjuncturele situatie stijgen. De werkloosheid daalt en werkgevers kunnen moeilijker aan personeel komen. Om vacatures toch op te kunnen vullen zullen ze hogere lonen aanbieden.

**17 a** Grote aankopen: deze liggen boven de trend, echter ze zijn ook afgenomen. Hier is sprake van een afname van de hoogconjunctuur.

Investeringen: deze liggen boven de trend, echter ze zijn ook afgenomen. Hier is sprake van een afname van de hoogconjunctuur.

Werkloosheid: deze indicator zit in een hoogconjunctuur. De werkloosheid zal laag zijn en ook afnemen.

Consumentenvertrouwen: Deze zit onder de trend en neemt ook licht af. Deze indicator duidt op een laagconjunctuur.

Bbp: deze ligt boven de trend, echter is ook afgenomen. Hier is sprake van een afname van de hoogconjunctuur.

**b** De hoogconjunctuur is voorbij. Er lijkt sprake van een afname. Het consumentenvertrouwen ligt laag en lijkt een voorloper van een aankomende laagconjunctuur. 2008 was het jaar waarin de kredietcrisis in alle hevigheid losbarstte. Het lijkt dus ook logisch dat het consumentenvertrouwen laag lag en dat de effecten van de crisis (laag bbp, lage investeringen, uitstellen van aankopen) later volgden. De lage werkloosheid is een voorbeeld van het met vertraging reageren van de arbeidsmarktindicatoren op de conjunctuur.

**Herhalingsopdrachten**

**1 a** De productiecapaciteit van een economie geeft aan hoeveel er maximaal geproduceerd kan worden als alle beschikbare productiefactoren worden ingezet.

**b** De productiecapaciteit is niet alleen afhankelijk van de hoeveelheid maar ook van de kwaliteit van de productiefactoren, zoals: het scholingsniveau van de beroepsbevolking, de stand van de techniek, innovatie van nieuwe producten en machines, de kwaliteit van de infrastructuur, wegen, havens, vliegvelden, de kwaliteit van de ICT-infrastructuur, internetstructuur en toepassingen.

**2 a** Een recessie betekent dat de economie twee kwartalen achter elkaar krimpt. Een krimpende economie zul je alleen tegenkomen in een laagconjunctuur, omdat dan de bestedingen onder de trend zijn en de werkloosheid toeneemt.

**b** Nee, bij een laagconjunctuur kan de economie ook groeien. Een laagconjunctuur betekent dat de economie minder groeit dan de trend. Dat kan een negatieve groei zijn, dus een krimp, maar ook een kleine economische groei die onder de trend ligt.

**3 a** Als de groei van de economie onder de trend ligt, dan is er sprake van een laagconjunctuur. De consumptie, investeringen en het bbp zullen maar beperkt groeien. Er zal waarschijnlijk sprake zijn van conjuncturele werkloosheid.

**b** Bij een opleving van de conjunctuur is er toch nog sprake van onderbesteding, omdat de productiecapaciteit maar in beperkte mate wordt benut. Door een groei van de bestedingen zal de bezettingsgraad toenemen, echter het zal een tijd duren voordat de productiecapaciteit volledig benut wordt. Dan pas is er geen sprake meer van onderbesteding.

**c** Bij een hoogconjunctuur kan de groei groter zijn dan de trendmatige groei, omdat de trendmatige groei het gemiddelde is van de groei in laag- en hoogconjunctuur. In een hoogconjunctuur zal de groei hoger zijn dan het gemiddelde. De productiecapaciteit zal in dat geval (bijna) volledig benut worden en wellicht ook worden uitgebreid.

**4 a** De overheidsfinanciën kunnen bij een hoogconjunctuur verbeteren, omdat de belastingontvangsten toenemen (inkomstenbelasting, btw-ontvangsten) en de uitkeringen en subsidies afnemen (werkloosheidsuitkeringen, huursubsidies).

**b** Een overheid mag in een hoogconjunctuur de extra belastingontvangsten niet uitgeven, anders wakkert de overheid de bestedingen verder aan en dit leidt dan tot oplopende prijsstijgingen / inflatie.

**5 a**

Indicator	Indicator toename/afname	Indicator boven/onder trend	Gunstig/ongunstig voor conjunctuur
Consumentenvertrouwen	afname	boven	ongunstig
Ontvangen orders	toename	boven	gunstig
Productie	toename	boven	gunstig
Uitvoer	afname	onder	ongunstig

**b** De conjunctuur in februari is te typeren als een opleving richting hoogconjunctuur. Er is nog geen hoogconjunctuur. Tien indicatoren staan in het groene kwadrant. Dat het consumentenvertrouwen verslechtert is geen goed teken. Want dat is een voorspellende factor. Ook de dalende export die zelfs onder de trend komt is ongunstig want Nederland is met zijn open economie erg afhankelijk van het buitenland.

**Verrijksopdracht**

**1** Eigen antwoord

### 1.2 Inflatie

**18 a** Inflatie betekent niet dat het geld minder waard wordt. Inflatie is de stijging van het gemiddeld prijspeil. Het geld zelf wordt niet minder waard maar je kunt voor hetzelfde geld minder kopen.

**b** De bewering moet worden: "Inflatie betekent dat het gemiddeld prijspeil stijgt of de stijging van de prijzen gemeten door het CPI".

**c** Een restauranteigenaar zal er over twijfelen of hij zijn prijzen moet doorberekenen als de kosten stijgen, omdat hogere prijzen er toe kunnen leiden dat klanten ergens anders gaan eten. Dan dalen de verdiensten van de restauranthouder in plaats van dat ze stijgen.

**19a** Procentuele stijging van de prijzen =  $\frac{\text{nieuw-oud}}{\text{oud}} \cdot 100\% = \frac{25-23}{23} \cdot 100\% = 8,70\%$

Het inkomen is met 1% gestegen. De koopkracht is dus met  $8,70\% - 1\% = 7,70\%$  gedaald.

**b** De koopkracht van het inkomen met betrekking tot de overige goederen blijft gelijk: het inkomen stijgt met 1% en de prijzen van de overige goederen ook met 1%.

Dus in totaal is de verandering van koopkracht:

$0,20 \times 7,70\% = 1,54\%$  De daling van de koopkracht is nu dus 1,54%.

**c** Inflatie leidt tot geldontwaarding. Geldontwaarding kan ervoor zorgen dat de koopkracht daalt. Let op: koopkracht is afhankelijk van de verandering van het inkomen (NIC) én de prijzen (PIC).

**20 a** Aardappelen maken maar een klein onderdeel uit van het pakket goederen en diensten waarvan de prijsstijging of daling gemeten wordt. Als niet alle goederen met hetzelfde percentage als aardappelen in prijs zijn gestegen zal de inflatie lager uitkomen.

**b** Nee. Inflatie (stijging van het consumentenprijsindexcijfer) wordt niet alleen gemeten door naar de prijsverandering van supermarktproducten te kijken. Ook de prijsverandering van andere producten en diensten zoals de kapper en vakanties worden in de berekening van de inflatie opgenomen.

**c** Voedingsmiddelen maken een groot deel uit van het pakket consumptiegoederen waarvan de prijsverandering gemeten wordt. Als de prijzen van voedingsmiddelen stijgen zal dit grote invloed hebben op de totale prijsstijging van consumptiegoederen. De inflatie (geldontwaarding) zal toenemen.

**21 a** Een studente vindt een hoge inflatie minder erg dan haar vader, die met hard werken een kapitaal heeft gespaard, omdat als je geld leent met een hoge inflatie schuld minder waard wordt. De vader heeft een kapitaal bij elkaar gespaard, dat wordt minder waard.

**b** Ze merkt nu dat de inflatie nadelen heeft, omdat door inflatie de koopkracht van het inkomen daalt.

**c** Het bedrijf heeft door de grote binnenlandse afzet voordelen van inflatie, omdat door de prijsstijging in het binnenland het bedrijf meer geld ontvangt voor de producten die worden verkocht.

### 22 a

	CPI Prijsindex 2015 = 100	Jaarlijks inflatie in % *	Bbp in miljoenen € in prijzen van 2015	Bbp-index 2015 = 100 **	Jaarlijkse reële economische groei in %***
2015	100	xxxxx	690.008	100	xxxxx
2016	100,3	0,3	705.151	102,2	$2,2\% - 0,3\% = 1,9\%$
2017	101,7	1,4	725.657	105,2	$2,9\% - 1,4\% = 1,5\%$
2018	103,4	1,7	742.789	107,6	$2,3\% - 1,7\% = 0,6\%$
2019	106,2	2,7	757.315	109,8	$2,0\% - 2,7\% = -0,7\%$
2020	107,5	1,2	728.547	105,6	$-3,8\% - 1,2\% = -5\%$

\* voorbeeldberekening:  $\frac{\text{nieuw}-\text{oud}}{\text{oud}} * 100\%$

$$2017: \frac{101,7-100,3}{100,3} * 100\% = 1,4\%$$

\*\* Voorbeeldberekening:  $\frac{\text{bbp jaar } t}{\text{bbp basisjaar}} * 100\%$

$$2017: \frac{725.657}{690.008} * 100\% = 105,2$$

\*\*\* Voorbeeldberekening:  $\frac{\text{nieuw}-\text{oud}}{\text{oud}} * 100\%$

$$2017: \frac{105,2-102,2}{102,2} * 100\% = 2,9\%$$

**b** In alle jaren behalve 2020 (Coronacrisis) is de economie nominaal gegroeid ten opzichte van het basisjaar. Want er is of sprake van een reële groei of er is sprake van prijsstijging waardoor de waarde van de productie toeneemt, ten opzichte van het basisjaar.

**c** In alle jaren, behalve in 2019 en 2020, is de economie reëel gegroeid.

**23 a** De inflatie is gestegen doordat vakanties (pakketreizen naar het buitenland en verblijf in bungalowparken) duurder geworden zijn.

**b** De inflatie is gunstig voor consumenten met schulden. Door de inflatie worden de schulden minder waard. Consumenten kunnen hun schulden aflossen met euro's die minder waard geworden zijn. Voor consumenten met spaargeld is inflatie ongunstig. Het geld dat gespaard is wordt ook minder waard.

**c** Een inflatie in juni van 1,4% betekent dat t.o.v. juli vorig jaar de prijzen met 1,4% zijn gestegen. Hetzelfde geldt voor de inflatie van 2,4% in augustus. Als je de inflatie in augustus wil berekenen dan moet je de stijging van de prijzen in augustus t.o.v. juli in hetzelfde jaar berekenen.

**24 a** Producten waarvoor in het productieproces gas nodig is zullen door de hogere gasprijzen duurder worden als producenten de hogere prijs doorberekenen in de prijs van hun producten.

**b** Kosteninflatie. De producenten hebben te maken met hogere kosten. De oorzaak van de inflatie is hogere kosten en niet ten gevolge van hoge bestedingen.

**c** Als de kostenverhoging maar van korte duur is. Of als de concurrenten de prijzen niet verhogen en de prijsverhoging een (te) grote daling van de afzet tot gevolg zou hebben.

**d** Als de lonen verhoogd worden en de ondernemers de hogere loonkosten doorberekenen in de prijs gaat de koopkracht van de lonen omlaag. Vakbonden en werknemers zullen de daling van de koopkracht willen compenseren door een loonsverhoging te vragen. Ondernemers rekenen de hogere lonen weer door in de prijzen enz. De lonen en de prijzen gaan in de vorm van een spiraal omhoog.

**25a**  $1,05^3 = 15,7\%$

**b** Gestegen grondstofprijzen en problemen met de toeleveranciers zorgen voor kosteninflatie. Bestedingsinflatie wordt veroorzaakt door de snel aantrekkende vraag in de westerse economieën.

**c** Inflatie die structureel stijgt is een inflatie die elk jaar hoger is dan het jaar ervoor.

**26 a** Gas en elektriciteit maken maar een klein deel uit van het pakket goederen en diensten waarvan de prijsstijging gemeten wordt. Als alle andere goederen en diensten 30% duurder worden loopt de inflatie op tot 30%.

**b** NS stelt de prijsverhoging van een kaartje aan het begin van een jaar vast. Ze houden bij het berekenen van de prijs van het kaartje rekening met de kostenstijgingen die optreden nadat de prijs van het treinkaartje is verhoogd. Hiermee voorkomt NS dat de kosten harder stijgen dan de prijs van een treinkaartje.

**c** De vakbonden komen op voor de belangen van hun leden. Door de inflatie daalt de koopkracht. De vakbonden willen dat deze daling gecompenseerd wordt door een loonsverhoging.

**27 a** De stelling 'De kinderbijslag is een vaste uitkering waarvan de koopkracht van 2017 t/m 2021 gelijk gebleven is' klopt niet. In geld is de kinderbijslag in 2019 en 2020 gelijk gebleven. De koopkracht van de kinderbijslag is 2020 gedaald door de inflatie in dat jaar. Of de koopkracht gelijk gebleven is kan hier niet vastgesteld worden omdat de inflatiecijfers van 2017 t/m 2021 ontbreken.

**b** In 2019 heeft de overheid de kinderbijslag verhoogd, om tegemoet te komen aan de koopkrachtdaling. De inflatie tast de koopkracht van de kinderbijslag aan. Door de verhoging komt de overheid hieraan tegemoet.

**c** Procentuele stijging =  $\frac{\text{nieuw-oud}}{\text{oud}} * 100\% = \frac{€ 221,49 - € 201,05}{€ 201,05} * 100\% = 10,2\%$

**28 a** De vergrijzing en de langdurige lage rente, maken het huidige pensioenstelsel onhoudbaar. Door de vergrijzing hebben steeds meer mensen recht op een uitkering. Door de lage rente wordt er weinig pensioenvermogen opgebouwd. Beide zaken zorgen ervoor dat het opgebouwde pensioenvermogen tekortschiet.

**b** Een met de inflatie meestijgende uitkering noemen we een waarde vaste uitkering.

**c** Gepensioneerden en werkenden beschouwen welvaartsvaste pensioenen nog steeds als een recht, dit houdt in dat: Bij een welvaartsvaste uitkering de pensioenen meestijgen met de ontwikkeling van de lonen. In het verleden was het zo dat de koppeling van pensioenen aan marktlonen veel werd gehanteerd. Daarom zagen mensen het als een recht. Nu het moeilijk wordt om pensioenen te financieren wordt die koppeling vaak losgelaten en hebben mensen het gevoel dat hun "recht" wordt losgelaten.

**29 a** Als het nominaal inkomen stijgt terwijl het reële inkomen gelijk blijft, ontvangt de overheid bij een progressieve inkomstenbelasting relatief meer belasting. Door de inkomensstijging valt er meer inkomen onder een hoger tarief waardoor de belastingontvangsten stijgen.

**b** De overheid ontvangt 20% van € 12.000 = 0,2 × € 12.000 = € 2.400.

Dit bedrag over een inkomen van € 12.360 =  $\frac{€ 2.400}{€ 12.360} * 100\% = 19,42\%$

**30**

	Bedrag in het basisjaar	Nominaal bedrag in 2015	Verandering van de reële inkomens in de periode 2013-2015 in procenten	Verandering van de reële inkomens in de periode 2013-2020 in procenten
Persoon A met een vaste jaarlijkse uitkering	€ 20.000	€ 20.000	NIC = 100 PIC = 108,5 RIC = $\frac{100}{108,5} * 100 = 92,2$ het reële inkomen (koopkracht) neemt met (92,2 - 100) 7,8% af.	PIC = 100 × 1,085 × 0,985 = 106,87 RIC = $\frac{100}{106,87} * 100 = 93,6$ Koopkracht neemt af met 6,4%.
Persoon B met een waarde vaste jaarlijkse uitkering	€ 20.000	€ 20.000 × 1,085 = € 21.700	Waarde vast wil zeggen dat de koopkracht van de uitkering constant gehouden wordt door de uitkering met hetzelfde percentage te verhogen als de prijzen. We hoeven dus niet eens te rekenen om te weten dat RIC = 100 (reële inkomen constant). Dus: NIC = 108,5 RIC = $\frac{108,5}{108,5} * 100 = 100$ De reële verandering is dus 0%.	Reële verandering is hier ook 0%.
Persoon C met een welvaartsvaste jaarlijkse uitkering	€ 20.000	€ 20.000 × 1,12 = € 22.400	Persoon C: NIC = 112 RIC = $\frac{112}{108,5} * 100 = 103,2$ het reële inkomen is met 3,2% gestegen.	NIC = 100 × 1,12 × 1,05 = 117,6 PIC = 100 × 1,085 × 0,985 = 106,87 RIC = $\frac{117,6}{106,87} * 100 = 110,0$ het reële inkomen is over de gehele periode met 10% gestegen.



**Integratieopdrachten**

**31 a** Kosteninflatie en bestedingsinflatie. De grondstofprijzen zijn gestegen. De inflatie die hiervan het gevolg is komt vanuit de aanbodkant van de economie. Dat bedrijven moeite hebben om de snel terugkerende vraag te bedienen en daarom de prijzen verhogen komt van de vraagkant van de economie.

**b** Hogere grondstofprijzen hebben hogere productiekosten tot gevolg. Ondernemers berekenen de kostenstijging door in de verkoopprijzen. Consumenten krijgen hierdoor te maken met hogere prijzen. Deze hogere prijzen worden in de berekening van het CPI opgenomen.

**c** Bedrijven in het buitenland zullen voor hun grondstoffen ook meer moeten betalen omdat voor veel grondstoffen wereldmarktprijzen gehanteerd worden. Nederlandse bedrijven zullen door de inflatie in verhouding tot buitenlandse producenten niet duurder zijn.

**d** De inflatie zal stijgen. Ondernemers zullen de hogere loonkosten doorberekenen in de prijzen van eindproducten.

**32 a** Wil er sprake zijn van een waarde vaste uitkering, dan moet de uitkering die Sander krijgt evenredig stijgen met de stijging van de inflatie. De stijging van zijn uitkering per 1 januari 2018 wordt gebaseerd op de inflatiestijging over 2017. Die bereken je met de indexcijfers 2016 en 2017 uit de tabel.

$$\text{Procentuele verandering van de inflatie} = \frac{\text{nieuw-oud}}{\text{oud}} * 100\% = \frac{101,70-100,32}{100,32} * 100\% = 1,38\%$$

$$\text{Waarde vaste uitkering} = 1,0138 \times \text{€ } 1.076 = \text{€ } 1.090,85$$

**b** Het gemiddelde cao-loon in 2017 is reëel licht gestegen. De inflatie is immers +1,38%, terwijl het cao-loon met +1,4% is gestegen.

**c** De uitkering is niet welvaartsvast. De procentuele verandering van de uitkering is gelijk aan de inflatie. Dat is minder dan de gemiddelde stijging van de cao-lonen (+1,4%).

$$\text{De inflatie van 2016 tot en met 2020} = \frac{\text{nieuw-oud}}{\text{oud}} * 100\% = \frac{107,51-100,32}{100,32} * 100\% = 7,2\%$$

**Herhalingsopdrachten**

**1 a** Inflatie betekent dat de prijzen stijgen. Je kunt daardoor voor je euro's minder kopen. De koopkracht van het geld daalt.

**b** Geldontwaarding betekent dat je voor je geld minder kunt kopen.

**c** De inflatie wordt berekend aan de hand van de prijsverandering van consumptiegoederen. Er wordt niet alleen naar de prijzen in de supermarkt gekeken. De inflatie kan hoger of lager dan 5% zijn als andere dan supermarktproducten meer of minder in prijs stijgen.

**2**

	Voordeel/Nadeel	Toelichting
Isa heeft € 3.000 gespaard en op een spaarrekening gezet.	Nadeel	Door de inflatie wordt de koopkracht van het spaargeld minder.
Luka krijgt gedurende 10 jaren elk jaar € 5.000 uit een erfenis.	Nadeel	Door de inflatie daalt de koopkracht van de uitkering van € 5.000 elk jaar opnieuw.
Zoë heeft een studieschuld opgebouwd van € 15.000.	Voordeel	Als die € 15.000 terugbetaald moet worden doet Zoë dat met euro's die minder waard zijn dan toen ze het geld leende.
Felix krijgt van zijn baas per 1 januari een salarisverhoging van 3%. De prijzen zijn gestegen met 5%.	Nadeel	De salarisverhoging is niet voldoende om de prijsstijging te compenseren. De koopkracht van het salaris van Felix daalt.

**3 a** Als er een tekort is aan werknemers zullen werkgevers de lonen verhogen om te voorkomen dat werknemers een andere baan gaan zoeken. Werknemers zullen ook hogere lonen betalen om nieuwe werknemers in dienst te kunnen nemen. De hogere loonkosten zullen werkgevers in de prijzen doorberekenen, De prijzen zullen stijgen.

**b** Kosteninflatie. De prijsstijging wordt veroorzaakt door stijgende productiekosten. Er is sprake van kosteninflatie.

**c** Er zijn veel vacatures omdat er veel banen bij komen. Werknemers kunnen makkelijk ontslag nemen en bij een andere werkgever aan de slag gaan. Om te voorkomen dat werknemers ontslag nemen zullen ondernemers hogere lonen moeten betalen.

**d** Omzet = prijs x afzet (hoeveelheid). Als ondernemers de producten voor een hogere prijs verkopen en de afzet gelijk blijft zal de omzet stijgen.

**4** Een waarde vaste uitkering = € 1.190 x (107,51/100,32) = € 1.275,29. Hij ontvangt echter € 1.300. Conclusie de uitkering is meer dan waardevast.

### Verrijksingsopdrachten

**1 a** Hyperinflatie is een zeer sterke inflatie. Waar een normale inflatie een prijsstijging van enkele procenten per jaar is, kent hyperinflatie prijsstijgingen van procenten per dag.

**b** De economie van Venezuela is in een jarenlange crisis terechtgekomen door wanbeleid van de regering. De regering ging vervolgens heel veel geld drukken. Hierdoor werd het geld snel minder waard en verdween ook het vertrouwen in het geld.

**c** Het geld verliest zijn waarde, hierdoor gaan mensen hun geld van de bank halen om zo snel mogelijk spullen van te kopen (bankrun). Het vertrouwen in geld verdwijnt. Prijzen van producten wijzigen hierdoor zeer snel, lonen zijn (bijna)niets meer waard als ze ontvangen worden en veel bedrijven gaan failliet.

**d** Voorbeelden: de munt koppelen aan een andere munt, een andere munt als betaalmiddel nemen.

**2 a** Dit kwam door een valutawissel. Zimbabwe ging betalen met de Amerikaanse dollar in plaats van met de eigen munt.

**b** Voordelen: prijzen dalen, hierdoor wordt het kopen van producten goedkoper. Spaargeld wordt in verhouding meer waard.

Nadelen: mensen gaan aankopen uitstellen omdat de prijzen dalen. De economie kan hierdoor stagneren. De economische groei (bbp) gaat dalen door de lagere prijzen waardoor de winsten van bedrijven onder druk kunnen komen te staan.

**c** Het vertrouwen in deze munt was weg en dat zorgde voor hyperinflatie.

**d** Minder moeilijk. De Amerikaanse dollar is een algemeen aanvaard betaalmiddel. Handelspartners weten dus waar ze aan toe zijn als ze handelen met Zimbabwe.

### 1.3 Arbeidsmarkt

**33 a** Studenten, gepensioneerden en mensen die zich niet beschikbaar stellen op de arbeidsmarkt.

**b** De bevolking 15-75 jaar is 2.000 per maand afgenomen en de niet beroepsbevolking is met 13.000 per maand gestegen.

**c** Aantal werklozen is 309.000. De beroepsbevolking is 9,3 mln.  $\frac{309.000}{9.300.000} * 100\% = 3,3\%$

**d** De niet-beroepsbevolking en de werkloze beroepsbevolking.  $3,8 \text{ mln} + 309.000 = 4,109 \text{ mln}$ . In mei hadden 4,1 miljoen mensen van 15 tot 75 jaar om uiteenlopende redenen geen betaald werk. Naast werklozen ging het om 3,8 miljoen mensen die niet recent hebben gezocht en/of niet direct voor werk beschikbaar zijn.

**34 a** Er zijn in Nederland mensen met meer dan één baan.

**b** Naast iedere voltijd baan is er een baan die 44% van een voltijd baan beslaat. Het gemiddelde komt daarmee op  $\frac{1+0,44}{2} * 100\% = 72\%$

**c** Het totaal aantal arbeidsjaren kwam in 2019 uit op 7,8 miljoen.  $10,8 \text{ mln} * 72\% = 7,8 \text{ mln}$ .

**35 a** Dit zijn bijvoorbeeld scholieren en studenten die na hun opleiding toetreden tot de werkzame beroepsbevolking en direct een baan vinden.

**b** Dit zijn mensen die met vervroegd pensioen gaan of mensen die stoppen met werk en zich niet meer aanbieden op de arbeidsmarkt.

**c** Cirkels 'Vinden een baan' en 'Worden werkloos'. Dit is het saldo van mensen die een baan vinden (+103.000) en mensen die werkloos worden (-71.000). Hierdoor daalt de werkloosheid met 32.000.

**d** De werkloosheid stijgt door mensen die werkloos worden (71.000) en mensen die op zoek gaan naar werk (120.000). De werkloosheid daalt door werklozen die een baan vinden (103.000) en werklozen die stoppen met zoeken naar werk (138.000).  $71.000 + 120.000 - 103.000 - 138.000 = 50.000$

**36 a** Het wordt voor werkgevers moeilijker om de juiste werknemers (met de juiste kwalificaties, opleiding, kennis en vaardigheden) te vinden.

**b** 1. Er komen 26 duizend nieuwe vacatures bij.

2. Op elke 100 werklozen zijn er meer vacatures dan in het voorafgaande kwartaal.

**c** Frictiewerkloosheid en kwalitatieve structurele werkloosheid. Bij frictiewerkloosheid duurt het langer om een geschikte baan te vinden na het ontslag uit een andere baan. Bij kwalitatieve structurele werkloosheid sluit de specifieke vraag naar personeel niet aan bij het aanbod op dat moment.

**37 a** Er verdwijnen banen op de arbeidsmarkt. Dit is vraag naar arbeid door werkgevers.

**b** De werkgelegenheid daalt door het verdwijnen van banen. De werkloosheid neemt toe.

**c** De werkloosheid die hierdoor ontstaat kun je typeren met structurele werkloosheid. De banen vallen weg waardoor mensen werkloos worden.

**38 a** De seizoenswerkloosheid en de coronapandemie.

**b** Structurele werkloosheid. Door de pandemie verdwijnen banen die niet direct terugkomen. Er is sprake van een structurele daling van het aantal banen.

**c** De landbouw en de bouw zijn seizoengevoelig. Het oogsten van gewassen brengt veel werkgelegenheid met zich mee. In de winter wordt weinig geoogst en er is daardoor minder vraag naar arbeidskrachten. De bouw is weersafhankelijk. Met name in strenge winters kan de bouw weken stil komen te liggen.

**39 a** Door de moeilijk vervulbare vacatures neemt de werkloosheid toe. Doordat vacatures langer open blijven staan neemt de werkloosheid toe.

**b** Kwalitatieve structurele werkloosheid. De vraag door werkgevers naar een bepaalde soort (vakmensen) en kwaliteit arbeid (kennis en vaardigheden) blijkt groter dan het aanbod.

**c** Werkgevers missen vakkennis en werkervaring bij sollicitanten.

- 40 a** Als de buitenlandse economische situatie verslechtert is er minder vraag uit het buitenland. De export neemt af.
- b** De buitenlandse overheid kan de eigen economie beschermen en importverboden opleggen of invoerrechten verhogen. Hierdoor neemt de buitenlandse import af en daalt de export.
- c** 'Als het loon per uur hoger is dan de arbeidsproductiviteit dan is de arbeidskracht eigenlijk te duur'. De arbeidskracht kost het bedrijf meer aan loon dan dat de arbeidskracht aan waarde levert. Je kan ook zeggen dat het bedrijf toelegt op de arbeidskracht. De arbeidskracht kost het bedrijf meer dan het oplevert. Het bedrijf zal deze arbeidskracht ontslaan.
- d** Er zijn meer openstaande vacatures dan werklozen. Dit betekent dat er een absoluut tekort is aan arbeidsplaatsen. Zelfs als alle werklozen qua eisen voldoen aan de vraag is er nog steeds sprake van onvervulbare vacatures. In deze situatie is het zo dat er sprake is van kwalitatieve structurele werkloosheid. De in de vacatures gevraagde kennis en vaardigheden passen niet bij de aanwezige kennis en vaardigheden van de werklozen.

- 41 a** Met name de afgenomen vraag van consumenten en de afgenomen buitenlandse vraag (export) zorgen voor een afname van de bestedingen.
- b** Sectoren die sterk getroffen worden zijn horeca, recreatie en cultuur, vervoer en kleding. Door de coronamaatregelen gaven consumenten minder uit.
- c** Consumenten besteedden juist meer aan eten, meubels en elektrische apparaten omdat ze gedwongen meer thuis waren. Simpel gezegd: het geld voor vakantie en uitgaan werd nu gestoken in producten die thuis het leven veraangamen.
- d** Als de terugval in de vraag kortstondig en tijdelijk is dan is er sprake van conjuncturele werkloosheid. Als de terugval langer aanhoudt en het bestedingspatroon van consumenten blijvend verandert ontstaat er structurele werkloosheid. Als bijvoorbeeld de vraag naar vliegreizen blijvend lager is dan ontstaat er structurele werkloosheid.

- 42 a** Structurele werkloosheid. Er verdwijnen blijvend banen bij Jumbo.
- b** Waarschijnlijk werkten deze afdelingen niet efficiënt genoeg. Door de werkzaamheden uit te besteden verwacht het bedrijf goedkoper uit te zijn en minder kosten te hebben. De arbeidsproductiviteit van deze afdelingen is te laag.
- c** Van Veen vindt het bedrijf 'stroperig'. De besluitvorming duurt lang en is niet efficiënt door de vele lagen en functies die er in het bedrijf zijn. Misschien is het door de vele reorganisaties ook niet duidelijk wie welke taken en verantwoordelijkheden heeft wat de besluitvorming niet ten goede komt. Door een reorganisatie hoopt men de efficiëntie te verhogen.

**43 a** De groei bedraagt  $\frac{2,9 \text{ miljoen} - 1,7 \text{ miljoen}}{1,7 \text{ miljoen}} * 100\% = 71\%$

**b** 2003:  $\frac{0,6 \text{ miljoen}}{1,7 \text{ miljoen}} * 100\% = 35\%$     2020:  $\frac{1,1 \text{ miljoen}}{2,9 \text{ miljoen}} * 100\% = 38\%$

**c** De afname in 2020 kan verklaard worden door de coronacrisis. Hele branches zoals evenementen, luchtvaart en openbaar vervoer vielen toen stil waardoor de vraag naar flexibele krachten sterk terugviel. Het aanbod van flexibele arbeid is daardoor waarschijnlijk ook afgenomen.

- 44 a** Het is belangrijk voor arbeidskrachten om zich te scholen. Op deze manier blijven ze bij en kunnen makkelijker op veranderingen inspelen. Hierdoor zijn ze meer wendbaar.
- b** Bij werkloosheid of arbeidsongeschiktheid kunnen ze niet terugvallen op de sociale zekerheid. Ze komen dan zonder inkomen te zitten. In het slechtste geval moeten ze terugvallen op de bijstand.
- c** Flexwerkers hebben een steeds groter aandeel in de beroepsbevolking. Omdat scholing voor flexwerkers niet vanzelfsprekend is neemt de scholingsgraad en daarmee de productiviteit van de beroepsbevolking af.

**45 a** Door de minimale vergoeding van 35 euro per uur worden zelfstandigen beter beschermd. Van het uurtarief kunnen ze geld reserveren voor arbeidsongeschiktheid, scholing en pensioen. In het verleden werden zzp'ers door de concurrentie nogal eens gedwongen met een lager uurtarief genoegen te nemen.

**b** Als dit akkoord wordt uitgevoerd komen alle flexwerkers weer in loondienst. De zzp'ers raken hun zelfstandigheid kwijt maar krijgen hiervoor sociale zekerheid en pensioen voor terug.

**c** Voordelen van flexwerkers voor bedrijven:

- werknemers worden alleen ingezet en betaald voor de uren die nodig is voor het bedrijf.
- werknemers worden voor een bepaalde korte tijd ingehuurd; bedrijven kunnen na die tijd de werknemer makkelijk ontslaan.
- voor deze werknemers worden geen scholingsuitgaven gedaan.

**d** Voordelen van zzp'ers voor bedrijven:

- zzp'ers worden alleen ingezet en betaald voor de dienst die van ze gevraagd wordt. Er hoeft geen rekening gehouden te worden met sociale lasten, vakantiegeld en scholing zoals bij werknemers met een vast contract.
- zzp'ers zijn vaak goedkoper dan vaste arbeidskrachten doordat veel zzp'ers elkaar beconcurreren en daarmee de vergoeding onder druk zetten.
- met zzp'ers die onvoldoende presteren kan makkelijk gestopt worden.

**46 a** Uit het tekstfragment blijkt dat de werkgelegenheidsgroei (0,1%) achterblijft bij de economische groei (2,2%), zodat niet geconcludeerd kan worden dat laagconjunctuur / conjuncturele neergang / onderbesteding de oorzaak is van de banencrisis

**b** bij (1) dalen

bij (2) gevraagde hoeveelheid

bij (3) arbeidsintensiever

bij (4) aangeboden hoeveelheid

### Herhalingsopdrachten

**1 a** Groei van de bevolking, jongeren die naast hun opleiding een baan willen, 65 plussers die blijven werken

**b** Werkzame beroepsbevolking zijn mensen tussen 15 en 75 jaar die werk hebben.

**c** Van niet-beroepsbevolking naar werkzame beroepsbevolking. Dit zijn schoolverlaters die nog geen baantje hadden en direct een baan vinden.

**2 a** Bedrijven hebben minder mensen nodig dan het aantal mensen dat een baan zoekt. Er is geen behoefte aan de mensen die zich op de arbeidsmarkt aanbieden. De vraag naar arbeid wijkt structureel af van het aanbod.

**b** Conjuncturele werkloosheid. De werkloosheid ontstaat dan door een sterke terugval van de vraag.

**c** Frictiewerkloosheid. Doordat vacatures sneller openbaar worden kan het vinden van een nieuwe baan sneller gaan. De periode dat iemand werkloosheid is tussen twee banen neemt hierdoor af.

**d** Kwalitatieve structurele werkloosheid. Bedrijven hebben behoefte aan een bepaalde gekwalificeerde arbeidskracht maar deze zijn niet op de markt, bijvoorbeeld ICT'ers, timmermannen, loodgieters, tandartsen.

**3 a** Structurele kwantitatieve werkloosheid. Er verdwijnen banen voor cabinepersoneel, piloten en grondmedewerkers. KLM verwacht structureel minder vlieguren uit te voeren.

**b** Bij een tijdelijke terugval waarbij de vraag zich weer snel herstelt is er sprake van conjuncturele werkloosheid. Nu blijkt dat de vraag blijvend lager is kun je niet meer spreken van conjuncturele werkloosheid.

**c** Er wordt bij het ontslag rekening gehouden met natuurlijk verloop. De banen worden van mensen die toch al van baan wilden veranderen of mensen die binnenkort met pensioen gaan worden geschrapt. Op deze manier hoeven er geen gedwongen ontslagen te vallen en kan het bedrijf toch arbeidsplaatsen schrappen.

**d** Door het voorkomen van gedwongen ontslagen verdwijnen de arbeidsplaatsen van werknemers die toch al van baan willen veranderen of binnenkort met pensioen gaan. Het schrappen van deze arbeidsplaatsen wordt dan misschien niet zo direct gevoeld, maar toch verdwijnen deze arbeidsplaatsen en loopt de werkloosheid op. De opvolger van 'de gepensioneerde' ziet de baan verdwijnen.

**4 a** Voordelen: zelf je werk(tijden) bepalen, eigen baas, zelf ondernemen. Nadelen: geen klanten geen inkomen, geen sociale zekerheid, zelf voor scholing zorgen, zelf voor je pensioen zorgen.

**b** Voor bedrijven zijn werknemers met een flexcontract en zzp'ers die ingehuurd worden heel efficiënt. Als er geen werk is worden deze krachten niet ingezet en dus ook niet betaald. Vaak zijn de secundaire arbeidsvoorwaarden voor werknemers met een flexcontract soberder. Er is ook een verklaring van de kant van de werknemer. Er zijn veel (jongere) werknemers die juist graag een flexibel contract willen.

**c** Werknemers met een flexcontract zijn in dienst van het bedrijf. Het aantal uur wordt door het bedrijf bepaald en de looptijd van het contract is vaak beperkt. Voor deze werknemers moeten wel sociale lasten worden betaald evenals vakantiegeld (wel in verhouding tot de gewerkte uren). Een zzp'er biedt voor eigen rekening diensten aan het bedrijf aan. Het uurtarief dat de zzp'er vraagt zal boven het loon van een vergelijkbare werknemer liggen omdat sociale lasten, scholing en pensioen zelf door de zzp'er geregeld moeten worden.

### **Verrijkingsoopdracht**

**1 a** Dat vacatures en werkloosheid naast elkaar kunnen bestaan kan verklaard door frictiewerkloosheid, kwantitatieve en kwalitatieve structurele werkloosheid.

**b** De spanning op de arbeidsmarkt in de provincie Utrecht in het 2e kwartaal van 2021 is hoog. Er zijn 130 vacatures op 100 werklozen. De laatste jaren loopt de spanning zichtbaar op. Ook in vergelijking met de provincie Groningen is de spanning hoog.

**c** Door het aantal vacatures per 100 werklozen met eerdere jaren te vergelijken kun je iets zeggen over de spanning op de arbeidsmarkt. Je kunt het ook vergelijken met andere provincies.

**Extra rekenen**

**1 a** Nominale index =  $\frac{€ 620 \text{ miljard}}{€ 600 \text{ miljard}} * 100 = 103,33$

**b** PIC = 100 + 2% = 102

RIC =  $\frac{NIC}{PIC} * 100 = \frac{103,33}{102} * 100 = 101,31$

Reële groei = 101,31 - 100 = +1,31%

**2** NIC =  $\frac{€ 573 \text{ miljard}}{€ 596 \text{ miljard}} * 100 = 96,1$  (afgerond)

Nominale groei = 100 - 96,1 = -3,9%. Er is dus een krimp van 3,9%.

RIC =  $\frac{NIC}{PIC} * 100 = \frac{96,1}{100,5} * 100 = 95,6$

Reële groei = 100 - 95,6 = 4,4%. Er is dus een krimp van 4,4%.

**3 a** Nominaal en reëel inkomen

Situatie	Nominaal inkomen	Nominaal indexcijfer	Inflatie	Prijs-indexcijfer	Reëel inkomen	Reëel indexcijfer
A	4,8%	104,8	4,3%	104,3	0,48%	= 104,8 / 104,3 × 100 = 100,48
B	1,3%	101,3	5,6%	105,6	-4,07%	= 101,3 / 105,6 × 100 = 95,93
C	2,8%	102,8	1,53%	= 102,8 / 101,25 × 100 = 101,53	1,25%	101,25
D	2,4%	102,4	1,1%	= 102,4 / 101,29 × 100 = 101,1	1,29%	101,29

**b** Inkomen per hoofd van de bevolking

Situatie	Nominaal indexcijfer	Prijs-indexcijfer	Reëel indexcijfer*	Groei bevolking	Indexcijfer bevolking	Reëel indexcijfer per hoofd**	Reëel Inkomen per hoofd
A	103,5	102	101,5	-1,3%	98,7	102,8	+2,8%
B	103,5	103,5	100	2,2%	102,2	97,8	-2,2%
C	102,4	102,2	100,2	0,8%	100,8	99,4	-0,6

\*RIC = (NIC / PIC) × 100

\*\*Reëel indexcijfer per hoofd = (RIC / indexcijfer bevolking) × 100

**4**

Jaar	CPI	Jaarlijkse inflatie in %
2015	100	-
2016	101,5	1,5%
2017	108,3	(108,3 - 101,5) / 101,5 × 100 = 6,7%
2018	110,0	(110,0 - 108,3) / 108,3 × 100 = 1,6%
2019	114,3	(114,3 - 110) / 110 × 100 = 3,9%
2020	113,2	(113,2 - 114,3) / 114,3 = -1%
2021	118,8	(118,8 - 113,2) / 113,2 = 4,9%

**5 a**

Jaar	0	1	2	3	4
Pensioen bedrag in €	1.500	1.520	1.540	1.560	1.580
Pensioen bedrag waardevast	-	$1,01 \times 1.500 = 1.515$	$1,025 \times 1.515 = 1.552,88$	$1,02 \times 1.552,88 = 1.583,93$	$1,015 \times 1.583,93 = 1.607,69$
Pensioen bedrag welvaartsvast	-	$1,005 \times 1.500 = 1.507,50$	$1,02 \times 1.507,50 = 1.537,65$	$1,035 \times 1.537,65 = 1.591,47$	$1,03 \times 1.591,47 = 1.639,21$
Jaarlijkse prijsstijging	-	1%	2,5%	2%	1,5%
prijsindex	100	$1,01 \times 100 = 101$	$1,025 \times 101 = 103,5$	$1,02 \times 103,5 = 105,6$	$1,015 \times 105,6 = 107,2$
Jaarlijkse loonstijging	-	0,5%	2%	3,5%	3%
loonindex	100	$1,005 \times 100 = 100,5$	$1,02 \times 100,5 = 102,5$	$1,035 \times 102,5 = 106,1$	$1,03 \times 106,1 = 109,3$

**b** Waardevast: NIC:  $\frac{1.607,69}{1.500} * 100 = 107,2$

$$RIC = \frac{NIC}{PIC} * 100 = \frac{107,2}{107,2} * 100 = 100$$

Reële groei waardevast =  $100 - 100 = 0\%$ .

Welvaartsvast: NIC =  $\frac{1.639,21}{1.500} * 100 = 109,3$  (dit was ook af te lezen rechtsonder)

$$RIC = \frac{NIC}{PIC} * 100 = \frac{109,3}{107,2} * 100 = 102,0$$

Reële groei welvaartsvast =  $102,0 - 100 = +2,0\%$ .



**Examentraining**

Uit: havo eindexamen 2008, 1<sup>e</sup> tijdvak, opgave 2, vraag 4 -6.

**4** Een voorbeeld van een juist antwoord is:

– bij de bezettingsgraad

Een antwoord waaruit blijkt dat de bedrijven hun afzet willen stimuleren en daartoe de verkoopprijzen verlagen.

– bij de bevrizing van de lonen

Een antwoord waaruit blijkt dat de loonkosten (per product) dalen waardoor bedrijven in staat zijn de verkoopprijzen te verlagen.

**5**

	nadeel bij deflatie	voordeel bij deflatie
nominaal vaste uitkering		X
hypothecaire schuld	X	
spaartegoed		X
elk jaar 3% rente		X

**6**

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Een antwoord waaruit blijkt dat mensen bij een verwachte prijsdaling (grote) bestedingen gaan uitstellen zodat de groei van het nationale product stagneert.

Uit: havo eindexamen 2010, 1<sup>e</sup> tijdvak, opgave 3, vraag 9 en 10.

**9** Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

– bezettingsgraad

Een voorbeeld van een juiste toelichting is: Een toelichting waaruit blijkt dat er bij conjunctureel herstel sprake is van groeiende productie zodat een groter deel van de productiecapaciteit wordt benut.

– consumptie

Een voorbeeld van een juiste toelichting is: Een toelichting waaruit blijkt dat er bij conjunctureel herstel sprake is van een toenemend consumentenvertrouwen zodat de consumptieve uitgaven toenemen.

– prijsniveau

Een voorbeeld van een juiste toelichting is: Een toelichting waaruit blijkt dat er bij conjunctureel herstel sprake is van toenemende bestedingen zodat de kans op prijsstijging toeneemt.

**10** Lager

Een voorbeeld van een juiste verklaring is: Een verklaring waaruit blijkt dat: door de groei van het bbp de belastinginkomsten van de overheid stijgen en dat door de stijging van de werkgelegenheid de uitgaven van de overheid in verband met werkloosheid dalen.

Uit: havo eindexamen, 2021, 2e tijdvak, opgave 4, vraag 16-20.

**16** Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Het aantal zzp'ers is tussen 2008 en 2017 met 30,2% / van indexcijfer 100 naar 130,2 gestegen, terwijl de totale werkzame beroepsbevolking (inclusief de zzp'ers) met 2,1% / van indexcijfer 100 naar 102,1 is gestegen

- De groei van het aantal zzp'ers is dus naar verhouding groter dan de groei van de werkzame beroepsbevolking, waaruit blijkt dat het aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking is gestegen

of

Een voorbeeld van een juiste uitleg via een berekening is:

- Het aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking van 2008 is 9% (zie krantenartikel).

De werkzame beroepsbevolking in 2008 =  $\frac{810.000}{0,09} = 9.000.000$  personen.

Het aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking van 2017 =

$$\frac{810.000 * 1,302}{9.000.000 * 1,021} * 100 \% = 11,5\%$$

- en 11,5% > 9% dus het aandeel zzp'ers is gegroeid ten opzichte van 2008

**17** Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:

- In laagconjunctuur loopt de werkloosheid op. Een werknemer die ontslagen wordt heeft alsnog kans op werk als zelfstandige.
- In laagconjunctuur loopt de werkloosheid op. Een werknemer die ontslagen is/wordt, zal als zelfstandige mogelijk meer kunnen verdienen dan het bedrag van de (werkloosheids)uitkering.

**18** Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Zzp'ers kunnen hun tarief flexibel aanpassen / verhogen als de vraag naar hun diensten verandert / groeit,
- terwijl voor werknemers (in de bouwsector) sprake is van loonstarheid doordat ze een vast salaris hebben / (cao-)contractafspraken hebben die op korte termijn niet aangepast kunnen worden.

**19**

- bij (1) lager
- bij (2) lager

**20** Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Zacharia betaalt wel inkomensheffing en draagt daarmee bij aan de AOW (Zijn bijdrage is weliswaar minder dan die van Willem, maar de bewering van Willem dat Zacharia niet betaalt, klopt dus niet).
- Zacharia heeft geen aanvullend (bedrijfs)pensioen / heeft een lager aanvullend (bedrijfs)pensioen dan Willem (boven op de AOW die wel voor beiden gelijk is. De bewering van Willem dat ze hetzelfde pensioen ontvangen klopt daarmee niet.)